

úseků, ale i z textu jako celku, například když chtějí zformulovat jeho hlavní myšlenku. Specifické kognitivní nároky kladou na čtenáře situace, v nichž musí vyvodit závěr z několika textů na stejné téma.

3. Posuzování a uvažování

Zdatní čtenáři se při čtení neomezují jen na porozumění významu textu, ale dokážou uvažovat o jeho stylu, o vztazích mezi stylem a obsahem, odhalit záměr autora a posoudit kvalitu argumentů. V mnoha běžných životních situacích se dnes čtenáři setkávají s texty, jejichž obsah je v rozporu s obsahem jiných podobných textů. V takových případech musí posoudit věrohodnost jednotlivých tvrzení nebo obecnou důvěryhodnost zdrojů, z nichž texty pocházejí. Posuzování textu bylo vždy součástí čtenářské gramotnosti, ale v dnešní době, pro kterou je charakteristické narůstající množství textů různorodé kvality, je zásadním předpokladem pro další vzdělávání a úspěšné zapojení do života společnosti.

7.2.3 Plynulé čtení

Nezbytným předpokladem pro efektivní provádění výše uvedených čtenářských procesů je schopnost plynulého a přesného čtení. U malých začínajících čtenářů bylo pozorováno, že děti, které ještě nemají dostatečně zautomatizované základní čtenářské dovednosti, vynakládají tolik kognitivního úsilí na dekodování, rozpoznávání slov a analýzu větné stavby, že už jim nezbývá kapacita na provádění složitějších čtenářských procesů, jež jsou podstatou čtení s porozuměním. PISA 2018 se nově zaměřila i na hodnocení plynulého čtení, aby se zjistilo, zda podobná situace nenastává také u patnáctiletých žáků s velmi nízkou úrovní čtenářské gramotnosti. Schopnost plynulého čtení byla hodnocena krátkým testem, v němž měli žáci posuzovat smysluplnost vět. Výsledky tohoto testu mohou země s vysokým podílem velmi slabých čtenářů využít k vysvětlení příčin jejich obtíží s porozuměním textu.

7.2.4 Typy textů

Další novinkou v šetření PISA 2018 je rozlišení mezi samostatnými texty a soubory textů, které bylo zavedeno v reakci na rostoucí význam čtení na internetu.

Samostatný text má jednoho autora, byl napsán v jednom čase a tvoří jeden celek. Samostatnými texty jsou i rozsáhlá díla, například romány nebo weby s několika stránkami, pokud je napsal jeden autor (či autorský kolektiv) nebo za jejich vznikem stojí jedna organizace.

Soubor textů obsahuje několik textů na společné téma, které mají různé autory nebo byly napsány v různém čase. Souborem textů může být několik na sobě nezávislých textů na stejné téma, ale například i diskusní fórum na internetu, kam přispívají různí uživatelé a vzájemně na sebe reagují.

Rozdělení na samostatné texty a soubory textů nahrazuje všechny dřívější klasifikace typů textů. Při tvorbě testu se však dbalo na to, aby v něm byly zastoupeny jak texty souvislé a nesouvislé (např. tabulky, grafy, seznamy), tak i široká škála souvislých slohových útvarů od vyprávění přes popis, výklad, argumentační texty, instrukce až po takzvané transakce¹³.

Obrázek 7.1 uvádí, jak se změny v pojetí čtenářské gramotnosti promítly do složení testu. Dvě třetiny testu tvořily otázky, v nichž žáci vycházeli ze samostatných textů, třetina testu obsahovala otázky vyžadující práci se soubory textů. V těchto otázkách žáci prokazovali stejné typy kognitivních dovedností (vyhledávání informací, porozumění, posuzování a uvažování) jako v otázkách se samostatnými texty, museli však využít, propojit nebo porovnat informace ze dvou či více zdrojů.

13 Transakce je textová komunikace mezi dvěma či více autory, kteří se na něčem domlouvají. Typickým příkladem transakčního textu je výměna e-mailů nebo textových zpráv mezi kolegy či kamarády.